

ВІДТВОРЕННЯ І ЗБЕРЕЖЕННЯ АГРОЛАНДШАФТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Зорунько Віктор Іванович,

к.с.-г.н., доцент кафедри захисту, генетики і селекції рослин,
декан АБТ факультету,
zorunko1@gmail.com

Одеський державний аграрний університет

Бондар Людмила Пилипівна,

к.б.н., доцент кафедри садівництва, виноградарства, біології та хімії
luda.bondar@i.ua

Одеський державний аграрний університет,
Україна

Використання земель та їх охорона - головне соціально-економічне та екологічне завдання сучасного суспільства, найважливіша передумова національної безпеки держави. Особливо ця проблема є актуальною для України, оскільки її земельні ресурси зазнають надзвичайно великих антропогенних навантажень і деградує досить високими темпами. У XVII - XX століттях бурхливий розвиток промисловості та розширення площ для землеробства особливо вплинув на стан природних ландшафтів нашої країни, порушив їх нестійку динамічну рівновагу, спричинив розбалансування функцій саморегуляції, самоочищення та самовідновлення, що стало причиною інтенсифікації деструктивних процесів і посушливих явищ [1, 2].

Використання в Україні вкрай екологічно шкідливих та недосконалих аграрних технологій призводить до катастрофічних втрат земель від водної та вітрової ерозії, до підтоплення та переосушення земель внаслідок водної меліорації, до засолення зрошуваних.

Агроландшафти формуються в результаті взаємодії природно-потенціальних комплексів (ППК) з усіма ланцюгами системи землеробства, зокрема з інфраструктурою, протиерозійними заходами постійної дії (лісосмуги, протиерозійні гідротехнічні споруди різних типів, межі полів і сівозмін, польові дороги, гідрографічна мережа). Сучасні агроландшафти — складні системи, які створені з різних елементів агроecosystem (рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) незначних за площею ареалів лісів, чагарників, лісосмуг, природних лук, боліт, торфовищ та розташованих на їхніх територіях доріг, комунікацій і будівельних споруд.

Екологічно нестійкими чинниками агроландшафту є:

- висока розораність території, особливо в умовах складного рельєфу, зокрема водозборів малих річок;
- створення на схилі площ рівнинної прямолінійної організації території;

- ерозійні процеси, що перевищують регіональні допустимі норми;
- розораність схилів, що прилягають до гідрографічної мережі, природних водостоків і зарегульованих улоговин;
- забрудненість ґрунтових і поверхневих вод продуктами ерозії та залишками агрохімікатів, іншими хімічними реагентами;
- негативний баланс органічної речовини і біогенних елементів в агроекосистемах.

В Україні впродовж тривалого часу суцільно застосовується полицева (з обертанням скиби) оранка, під рілля використовуються схиліві землі та заплави малих річок. Неконтрольоване використання сучасних засобів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, в першу чергу, потужної важкої техніки, синтетичних добрив і пестицидів, призвело до втрати екологічної рівноваги ґрунтів, що проявляється в дедалі більшому їх забрудненні радіонуклідами, важкими металами, пестицидами, хімічними речовинами, ослабленні процесів саморегуляції, що лежать в основі відтворення родючості ґрунтів.

Зберігається тенденція формування техногенного природо руйнуючого типу розвитку АПК, що веде до екологічної кризи в сільському господарстві. Зовнішніми проявами цієї кризи стали зменшення родючості, великомасштабна деградація і втрати сільськогосподарської землі через ерозію, зменшення вмісту гумусу в ґрунті і поживних речовин і ін.

До основних антропогенних чинників, що призводять до негативних змін в ґрунтах, відносять порушення в техніці обробки, застосуванні мінеральних добрив, використуванні важких машин і механізмів при здійсненні сільськогосподарських робіт, недостатнє використування органічних добрив, вапняних матеріалів, відсутність догляду за меліоративними системами.

Зниження родючості сільськогосподарських земель, посилення на них ерозійних процесів великою мірою зумовлено тим, що сільськогосподарські підприємства через кризовий фінансовий стан неспроможні здійснювати інвестування землі охоронних та протиерозійних заходів за рахунок власних коштів. Всі ці проблеми, обумовлені техногенним підходом до сільськогосподарського виробництва, який якщо не повністю ігнорував питання екології і раціонального природокористування, то в крайньому разі, не вважав ці проблеми актуальними. Агротехнології обробітку в сільському господарстві довгий час були орієнтовані на отримання високого врожаю, не надаючи особливого значення проблемам відновлення родючості. Отже, за такої тенденції ґрунти за короткий проміжок часу в історії ґрунтоутворення можуть зазнати катастрофічних змін і потребують вжиття невідкладних заходів по їх захисту та охороні від негативних ерозійних процесів, забруднення та погіршення екологічного стану [3]. Стратегічними цілями в реалізації заходів з охорони земель мають бути:

-формування в усіх землеробських районах високопродуктивних, ерозійностійких та еколого безпечних агроландшафтів, які мали б належні рівні саморегуляції і були збалансовані з довкіллям завдяки оптимальним співвідношенням між різними елементами природного середовища та його

основними екосистемами;

- запровадження еколого-ландшафтного землеробства з оптимальним співвідношенням сільськогосподарських угідь (рілля, луки, пасовища, сади), а також лісів, водойм, заповідників;

- забезпечення раціонального, невиснажливого, ґрунтозахисного та еколого безпечного землекористування в інтересах ефективного і сталого соціально-економічного розвитку;

- комплексний науково обґрунтований підхід до процесів використання, збереження та відтворення родючості сільськогосподарських угідь, здійснення збалансованих земле меліоративних і земле охоронних заходів з урахуванням особливостей природно-кліматичних зон;

- впровадження контурно-меліоративної організації території, що передбачає обробку ґрунту по горизонталям місцевості, посадку лісосмуг по горизонталям, будівництво водозатримуючих валів, валів-доріг.

Поряд з цим мають здійснюватися і інші протиерозійні заходи, які не потребують значних капітальних затрат, а саме: недопущення розміщення просапних культур в ґрунтозахисних сівозмінах і на схилових землях, проведення оранки тільки впоперек схилів, посів багаторічних трав.

Основними положеннями створення екологічно безпечних систем комплексної меліорації в сучасних умовах при формуванні агроландшафту є:

- створення динамічної стійкості і екологічної рівноваги агроландшафту за рахунок перманентного притоку енергії для компенсації енергетичних затрат на культивування рослин і відновлення ґрунтової родючості за допомогою комплексних меліорацій, агротехнічних і агрохімічних заходів;

- наявність балансу органічної речовини і біогенних елементів у ґрунті.

Сучасний етап використання земельних ресурсів поставив комплексне завдання створення культурних сільськогосподарських ландшафтів, в яких би оптимально поєднувались:

- екологічні аспекти охорони оточуючого середовища;
- відновлення деградованих ґрунтів;
- попередження та подолання негативного впливу на продуктивність рослин суховіїв та посух.

ВИСНОВКИ:

- Агроекоситеми найбільшою мірою піддаються антропогенним перетворенням, які зумовлюють стрімкі зміни популяційного і видового складу агроландшафтів.

- Система зменшення специфічних загроз для складових частин біорізноманіття агросистем повинна включати пропаганду альтернативного землеробства і виробництва екологічно чистої продукції, заохочення традиційних форм землекористування без пестицидів та стимулювання природоохоронного стилю ведення приватного господарства.

- Проблема збереження генофонду видів, які використовуються в агровиробництві, є не менш актуальною, ніж для дикої фауни.

Екологізація сільськогосподарських ландшафтів та сільськогосподарських технологій є важливим аспектом Національної стратегії збереження біорізноманіття в Україні.

Література

1. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: Монографія.- К.:ТОВ «ДІА», 2015.- 248 с.

2.Шпортюк Н.Л. Інноваційний розвиток сільського господарства: проблеми та перспективи. Сталий розвиток сільського господарства: глобальні зміни та національні особливості досягнення: матеріали міжн. наук. практ. конф. 28-29 травня 2019 р. м. Біла церква. Біла Церква: БНАУ. С. 60-61.

3.Практичні рекомендації з питань ведення органічного сільського господарства, відтворення і збереження агроландшафтів у сучасних умовах господарювання. – смт Хлібодарське: Одеська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН України, 2022.- 30 с.